

ZAMONAVIY KASBLARGA YO‘NALTIRISHDA PSIXOLOGNING VAZIFALARI

Yusupova Barno

*Farg‘ona viloyati Oltiariq tumani 18-umumiy
O‘rta ta‘lim maktabning amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada shiddat bilan o‘zgarib borayotgan mehnat bozori sharoitida o‘quvchilarni zamonaviy kasblarga yo‘naltirishning psixologik jihatlari tahlil qilinadi. Unda maktab psixologining yangi funksional vazifalari, jumladan, "soft skills"ni shakllantirish, kognitiv diagnostika va ota-onalar bilan ishlash mexanizmlari yoritilgan. Maqolada sun‘iy intellekt va raqamli iqtisodiyot davrida shaxsning kasbiy o‘zlikni anglashi masalasiga alohida urg‘u berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy navigatsiya, soft skills, kognitiv profil, raqamli transformatsiya, professional identiteti, kouching, mehnat bozori, moslashuvchanlik.

Globalashuv, raqamli texnologiyalar va sun‘iy intellektning jadal rivojlanishi natijasida mehnat bozori tubdan o‘zgarib bormoqda. An‘anaviy kasblarning ayrimlari asta-sekin yo‘qolib, ularning o‘rnini yuqori texnologik, kreativ va innovatsion yo‘nalishlar egallamoqda. Bugungi kunda nafaqat bilimli, balki moslashuvchan, kreativ fikrlovchi va yangi sharoitlarga tez moslasha oladigan mutaxassislariga ehtiyoj ortmoqda. Shu sababli o‘quvchilar oldida “Qaysi kasbni tanlasam, kelajakda muvaffaqiyatli bo‘laman va ishsiz qolmayman?” degan murakkab savol paydo bo‘lmoqda. Mazkur vaziyatda psixologning roli yanada kengayib, u oddiy maslahat beruvchi emas, balki o‘quvchining kelajak yo‘lini belgilashda “kasbiy navigator” sifatida faoliyat yuritishi talab etiladi. Zamonaviy psixolog o‘quvchining individual psixologik xususiyatlari bilan mehnat bozorida “Future Skills” — kelajak ko‘nikmalari o‘rtasida samarali ko‘prik vazifasini bajarishi zarur. Avvalo, psixologning eng muhim vazifalaridan biri o‘quvchining kognitiv potentsiali va shaxsiyat profilini aniqlashdan iboratdir. Zamonaviy kasblar, xususan IT-arxitektor, bioetik, neyropilot, sun‘iy intellekt mutaxassisi yoki raqamli dizayner kabi yo‘nalishlar insondan nafaqat nazariy bilim, balki yuqori darajadagi tafakkur va psixologik moslashuvchanlikni talab qiladi. Shu sababli psixolog o‘quvchining “kognitiv xaritasi”ni yaratishi lozim. Bu jarayonda tizimli tafakkur, ya‘ni murakkab tizimlarni tushunish va boshqarish qobiliyati alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy dunyoda muammolar oddiy emas, ular o‘zaro bog‘liq va ko‘p qatlamli bo‘lib, ularni hal qilish uchun analitik fikrlash zarur bo‘ladi. Shuningdek, kreativlik ko‘rsatkichi ham muhim omil hisoblanadi. Kreativlik — bu standart bo‘lmagan vaziyatlarda yangi va samarali yechim topa olish qobiliyatidir. Innovatsion iqtisodiyot sharoitida aynan ijodkor va

noodatiy fikrlay oladigan mutaxassislar yuqori baholanadi. Bundan tashqari, psixolog o'quvchining neyrodinamik xususiyatlarini ham hisobga olishi zarur. Diqqatni bir faoliyatdan ikkinchisiga tez ko'chira olish, stressga chidamlilik va murakkab vaziyatlarda hissiy barqarorlikni saqlash zamonaviy ish muhitining asosiy talablaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ko'plab tashkilotlar tezkor qaror qabul qilish, multitasking va yuqori emotsional bosim ostida ishlashni talab qilmoqda. Shu bois psixolog zamonaviy diagnostik metodlardan, jumladan PISA formatidagi muammoli topshiriqlar, raqamli psixodiagnostika, interaktiv testlar va kompetensiyaga asoslangan baholash tizimlaridan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv orqali o'quvchining zamonaviy ish muhitiga qay darajada moslashishi aniqlanadi hamda uning istiqbolli rivojlanish yo'nalishlari belgilab beriladi.

Zamonaviy kasbiy muvaffaqiyatning muhim omillaridan biri “soft skills”, ya'ni shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalardir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy muvaffaqiyatning katta qismi insonning kommunikativ, emotsional va moslashuvchanlik qobiliyatlariga bog'liqdir. Shu sababli psixolog faqat test o'tkazish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilarda soft skills ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etishi lozim. Avvalo, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhimdir. Raqamli dunyoda inson nafaqat real jamoalarda, balki virtual platformalarda ham samarali muloqot qila olishi kerak. Masofaviy ishlash tizimlari kengayib borayotgan hozirgi davrda jamoaviy hamkorlik va kommunikativ madaniyat asosiy kompetensiyalardan biriga aylandi. Shuningdek, kognitiv moslashuvchanlik ham zamonaviy inson uchun zarur sifat hisoblanadi. Bugungi mehnat bozori insondan bir kasb doirasida qolib ketishni emas, balki yangi bilimlarni muntazam egallab borishni talab qiladi. “Lifelong learning”, ya'ni umr davomida o'rganish tamoyili zamonaviy ta'lim va mehnat tizimining ajralmas qismiga aylandi. Psixolog o'quvchilarda yangi vaziyatlarga moslashish, o'z ustida ishlash va o'zini doimiy rivojlantirish motivatsiyasini shakllantirishi kerak. Emotsional intellekt (EQ) ham

muvaffaqiyatning muhim omillaridan biridir. Insonning o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olishi, boshqalarni tushunishi va empatiya ko‘rsatishi professional faoliyat samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, stressli va raqobatli muhitda ishlashda emotsional intellekt insonning psixologik salomatligini saqlashga xizmat qiladi. Kasb tanlash jarayonida uchraydigan asosiy muammolardan biri — eskirgan stereotiplardir. Ko‘plab ota-onalar va o‘quvchilar orasida hanuzgacha “faqat ayrim kasblar nufuzli” degan qarash saqlanib qolgan. Masalan, shifokor, yurist yoki iqtisodchi bo‘lish muvaffaqiyat mezoni sifatida ko‘riladi, biroq zamonaviy dunyoda ko‘plab yangi kasblar paydo bo‘lmoqda va ularga bo‘lgan talab tez sur‘atlarda ortmoqda. Shu sababli psixologning muhim vazifalaridan biri — kasbiy stereotiplarni bartaraf etishdir. Psixolog o‘quvchilarni zamonaviy “Kasblar atlasini” bilan tanishtirib, yo‘qolib borayotgan kasblar va kelajakda talab yuqori bo‘ladigan yangi sohalar haqida tahliliy ma‘lumot berishi kerak. Bu esa o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularga ongli tanlov qilish imkonini beradi.

Gender stereotiplarini yengish ham dolzarb masalalardan biridir. Jamiyatda ayrim texnik kasblar faqat erkaklar uchun, gumanitar yoki pedagogik yo‘nalishlar esa ayollar uchun mos degan noto‘g‘ri qarashlar mavjud. Bunday stereotiplar o‘quvchilarning tabiiy qobiliyat va qiziqishlarini cheklab qo‘yadi. Psixolog bu kabi sun‘iy to‘siqlarni bartaraf etib, har bir o‘quvchiga o‘z salohiyatini erkin namoyon qilish imkoniyatini yaratishi zarur. Shu bilan birga, kouching texnologiyalaridan foydalanish ham samarali natija beradi. Kouching orqali o‘quvchi o‘zining kuchli tomonlarini anglaydi va ularni zamonaviy mehnat bozori talablariga qanday moslashtirish mumkinligini tushunib yetadi. Kasb tanlash jarayonida oilaning roli ham nihoyatda katta. Aksariyat hollarda ota-onalarning haddan tashqari bosimi o‘quvchining ichki ziddiyatlari va psixologik inqiroziga sabab bo‘ladi. Shu bois psixolog ota-onalar bilan ham konsultativ hamkorlik olib borishi kerak. Ota-onalar yig‘ilishlarida “Bolangizning qobiliyati va zamonaviy bozor talablari” mavzusida tushuntirish ishlari olib borilishi maqsadga muvofiqdir.

Psixologning vazifasi ota-onani buyruq beruvchi nazoratchidan farzandini qo‘llab-quvvatlovchi hamkorga aylantirishdan iboratdir. O‘quvchining qiziqishlari, qobiliyatlari va oilaning imkoniyatlari birlashtirilgandagina samarali kasbiy tanlov yuzaga keladi. Shuningdek, zamonaviy psixolog o‘quvchilarda kasbiy o‘zlikni anglash, ya’ni professional identityni shakllantirishga alohida e’tibor qaratishi lozim. Bugungi o‘smir nafaqat “kim bo‘lib ishlashini”, balki “nima uchun ishlashini” ham tushunishi zarur. Kasbiy faoliyat inson hayotiga ma’no baxsh etishi kerak. Agar o‘quvchi o‘z ishining mazmunini anglab yetsa va unda ijtimoiy foyda hissini ko‘rsa, u o‘z kasbidan ruhiy qoniqish hosil qiladi. Bu esa kelajakda kasbiy emotsional so‘nishning oldini olishga yordam beradi. Kasbiy missiyaga ega bo‘lgan inson o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashadi, doimiy rivojlanishga intiladi va jamiyat taraqqiyotiga faol hissa qo‘shadi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy psixologning faoliyati an’anaviy maslahat berish doirasidan ancha kengaygan. U endilikda o‘quvchining individual salohiyatini aniqlovchi diagnost, motivatsiyani shakllantiruvchi trener, kasbiy rivojlanishni yo‘naltiruvchi moderator va strateg sifatida faoliyat yuritishi kerak. Uning asosiy vazifasi o‘quvchini faqat oliy ta’lim muassasasiga kirishga tayyorlash emas, balki tez o‘zgarib borayotgan dunyoda o‘z o‘rnini topa oladigan, moslashuvchan, ijodkor va psixologik jihatdan barqaror shaxs sifatida shakllantirishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Arnett, J. J.** (2015). *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties*. Oxford University Press.
2. **Goleman, D.** (2020). *Emotional Intelligence in the Workplace*.
3. **Nishatova, N. J.** (2026). *Zamonaviy o‘smirlar va kelajak kasblari: psixologik tahlil*. Toshkent.
4. **World Economic Forum.** (2023). *The Future of Jobs Report*.